

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

В статті розглядаються питання обґрунтування змісту педагогічних технологій в контексті організації музичної та поліхудожественної діяльності. Враховуються можливості впливу художественної культури на музичне становлення учнівської молоді. Розглядається вибір методів, прийомів, принципів навчання як складових педагогічних технологій в відповідності з закономірностями мистецтва.

Ключові слова: педагогічні технології, метод діалогу, принципи визначення змісту педагогічних технологій, організація музично-орієнтованої поліхудожественної діяльності.

In article the questions of substantiation contents of pedagogical technologies in context of organization music and poly-art activities are considered. Opportunities of influence art culture on musical development of pupils take into account. The choice of methods, receptions, principles of teaching as a part of pedagogical technologies in conformity with laws of arts is provided.

Key-words: pedagogical technologies, dialog-method, the principles of definition contents of pedagogical technologies, organization of musical-oriented and poly-art activities.

Постановка проблеми. Сучасні перетворення освіти в Україні потребують усвідомлення змісту педагогічних технологій. У цьому зв'язку проводиться аналіз змісту педагогічних технологій, розглядаються проблеми їх розробки та обґрунтування. Виокремлюються положення про те, що дидактика як складовий компонент наукових досліджень має власний дидактичний аспект.

Частково технологічний аспект навчання пов'язується з технізацією навчання в процесі переходу від вербальних (словесних) методів навчання до їх взаємодії з аудіовізуальними методами. Це, на думку, В.Башаріна, можливо з'ясувати тим, що в економічно розвинених країнах відпрацьований механізм впровадження в навчальний процес таких аудіовізуальних

засобів, як карусельний кадрпроектор, відеомагнітофон, поліекран, електронні дошки, блокнотна дошка для письма фломастером, системи інтерактивного відео, комп'ютерні лабораторії та дисплейні класи, параболічні антени з телевізійними класами. Це дозволяє здійснювати обмін думками на світовому рівні.

Автор дослідження зупиняється на таких класифікаціях щодо усвідомлення змісту поняття “педагогічні технології”:

а) “педагогічні технології – це аудіовізуальні засоби, застосування яких у сфері освіти є складовою технології нашого часу” [2, 25];

б) педагогічні технології – є засобом організації комунікації, поєднують засоби і процес навчання, що підпорядковується обраній меті;

в) педагогічні технології – є засобом, який потенційно прогнозує педагогічні результати та засоби їх реалізації.

В.Боголюбов довів, що педагогічна технологія в структурні компоненти включає постановку цілей, оцінювання педагогічних систем, поновлення навчальних планів та програм на альтернативній основі, прогнозування педагогічних результатів [4].

Водночас польський педагог Ф.Янушкевич наголошує на тому, що технологія навчання – це система вказівок, що передбачають впровадження сучасних методів і засобів навчання. Метою застосування методів і засобів навчання є підготовка фахівця в умовах оптимально скорочених термінів і затрати сил і засобів. У цьому зв'язку, на думку В. Башаріна, поняття “педагогічні технології” потрібно розглядати на двох рівнях. Перший рівень методологічний, другий рівень – загальні педагогічні технології (виховання, навчання, спілкування).

Автор дослідження наводить такий варіант класифікацій педагогічних технологій:

а) за ознакою узагальнених технологій виховної роботи;

б) узагальнених технологій, за ознакою програмованого навчання (Б.Скиннер, Н.Тализіна), проблемного навчання (А.Матюшкін, Т.Кудрявцев, І.Лернер); формування пізнавальних інтересів (Г.Щукіна, Н.Морозова);

в) загальна технологія педагогічного спілкування (О.Леонт'єв).

Зазначимо, що педагогічні технології базуються на певних апробованих психологічних теоріях. Наприклад, В.Беспалько визначає такі складові педагогічної технології на основі різновиду навчального пізнання, які передбачають урахування правил елементарного спілкування [3,269]. Воно передбачає виконання постулату про інформативність: коли повідомлення викликає інтерес у суб'єктів спілкування, суб'єкти спілкування враховують значущість тотожності вихідних ідей в процесі комунікативної дійсності; суб'єкти, спілкування усвідомлюють зв'язки між результатами та причинами, що їх стимулювали; суб'єкт до початку спілкування повинен накопичити певні знання, що дозволяють використовувати методи прогнозування, мати установку на встановлення семантичних зв'язків; інформативні знання слід використовувати на операційному рівні поза перевантаження [3].

Водночас виникають протиріччя між потребою включення у зміст педагогічних технологій компонентів навчального процесу в ході професійної підготовки майбутнього вчителя, зокрема – вчителя музики, художньої культури, етики та естетики, і відсутністю теоретичних положень обґрунтування алгоритмів дій організації всіх компонентів художньо-музичної діяльності; між потребою впровадження сучасних технологій в умовах інтеграції сучасних наукових підходів на основі орієнтації на принцип інтеграції знань із фундаментальних та прикладних наук, і відсутністю систематизованих поглядів на вибір належної аргументації і об'єктивної оцінки проблем модернізації мистецької освіти у зв'язку з Болонською угодою міністрів освіти європейських країн [10].

Виокремлені протиріччя складають зміст вирізної проблеми, суть якої полягає у визначенні змісту педагогічних технологій у професійній підготовці вчителя мистецьких дисциплін.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми визначення змісту педагогічних технологій присвячені праці

В.Беспалько, І.Зязюна, С.Вітвицької, О.Грищенко, Н.Ничкало, М.Лещенко, Ф.Янушкевича, О.Пехоти, О.Рудницької, С.Сисоєвої, А.Нісімчук, О.Шпак та інших.

У цих працях визначається:

1) зміст педагогічних технологій, який базується на асоціативній теорії, що ґрунтується на ідеї створення і актуалізації зв'язків між уявленнями, положеннями теорії необіхевіоризму, які передбачають взаємодію педагогічних ситуацій шляхом стимулювання, діагностування характеру отриманої реакції. При цьому процес пізнання ґрунтується на узагальненні засобів поєднання ідей в умовах усвідомлення частки як цілісності; теорії формування розумових дій, що орієнтована на поетапні кроки розгортання та згортання цих дій; діяльнісній теорії пізнання, що ґрунтується на положеннях інтеріоризації (тобто інтеграції знань, умінь, навичок у свідомість студентів), екстеріоризації цих знань, умінь, навичок, тобто їх вихід у зовнішню діяльність (теорія пізнання О.Леонтєва);

2) упровадження педагогічних технологій передбачає використання певних методів навчання, наприклад, словесних, аналітико-синтетичних, практичних, наочних, методів організації діяльності по досягненню цілей (В.Беспалько);

3) педагогічні технології розглядаються як дидактично обґрунтований процес досягнення потенційно прогнозованих, модельованих педагогічних результатів, які передбачають формування знань, умінь за допомогою оволодіння дидактичним матеріалом на основі сучасних наукових досліджень і систематичності діагностування. Стрижнем педагогічної технології у формуванні професійних основ майбутнього вчителя є багатофакторний складний об'єкт педагогічної діяльності – людина. Водночас об'єкт педагогічної технології визначається можливостями суб'єкта, в основу якого покладена потреба до самоактуалізації, самореалізації, самопізнання та активності;

4) визначаються класифікації ключових понять щодо педагогічних технологій. Ознаками цих технологій є: системний спосіб мислення (Т.Сакамото); сукупність навчальних ситуацій,

орієнтованих на реалізацію педагогічної системи (Я.Фридман, Б.Пальчевський), визначення функції викладача у витворі навчального проєкту (щорічник з технології та засобів навчання видавництва ЮНЕСКО); упорядкування системи дій, виконання яких приводить до досягнення поставленої мети; конструювання навчального процесу (М.Кларін); організація умов формування педагогічної майстерності (І.Зязюн); систематизація методологічних освітніх технологій, які ґрунтуються на педагогічних концепціях, теоріях, підходах; виокремлення стратегічних освітніх технологій на рівні організаційної форми взаємодії (у нашому дослідженні це може бути стратегія формування професійних основ учителя в умовах впровадження взаємодії мистецтв, при цьому ключовим поняттям педагогічної технології стає поняття “життєтворчість”).

Зміст цього поняття передбачає виокремлення власного поля діяльності для кожної особистості [14].

Зміст педагогічної технології також розглядається як системна сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічної мети [5,151].

Класифікація ключових понять також здійснюється на основі аналізу інноваційних технологій. Вони ґрунтуються на інтегративності (проблемна, методологічна, термінологічний зв'язок у змісті курсів), індивідуальності (персоніфікація навчального матеріалу), системності, особистісно-орієнтованому, діяльнісному підходах до навчання [5,180].

Визначені нами загально дидактичні положення стосовно ключових понять педагогічних технологій дозволили обрати особистісний підхід в обґрунтуванні дидактичних основ професійної підготовки майбутнього вчителя музики в умовах пошуку специфічних ключових понять музично-художніх педагогічних технологій.

Метою статті є визначення інтегративних підходів, які б сприяли взаємодії ключових понять педагогічних технологій на основі наповнення їх смислу шляхом поєднання філософських, культурологічних, психологічних, загально-

дидактичних, музично-теоретичних та художньо-теоретичних знань; дозволяли б відбити процесуальність дій у ході формування персоніфікаційного і інформаційного простору в умовах презентації продуктів діяльності викладача та учнівської молоді.

Завданнями статті є розкриття варіантів утворення педагогічних ситуацій, які дозволяють розробити зміст педагогічних технологій шляхом комбінування структурних компонентів сучасних моделей навчання.

Отримані результати. У ході дослідницького пошуку щодо наповнення змісту художньо-педагогічних технологій у професійній підготовці вчителя музики ми послуговувалися такими теоретичними положеннями:

- формування естетичного світогляду реалізується на основі визначення значущості загальнолюдських цінностей та пріоритетів;
- пізнання символіки закладає основи організації поліхудожньої діяльності (О.Рудницька);
- оперування поняттям “естетичне поле” зумовлює прогнозування системи впливів на основі включення механізмів свідомого та безсвідомого, інтуїції, креативності та фантазії;
- засоби мислення передбачають класифікацію за ознакою метафоричного підходу на основі наявності лабіринту чи гірлянд асоціацій [11,184].

У зв'язку з викладеним ми прийшли до висновку, що зміст педагогічних технологій як основи професійної підготовки вчителя музики зумовлений змістом та організацією музично-орієнтованої поліхудожньої діяльності учнів.

Включення у зміст музичних занять різноманітних типів і видів музично-орієнтованої художньої діяльності є одним із важливих компонентів розвитку сучасної методики музичної освіти. Проведення аналогій між явищами музики та інших видів мистецтва, встановлення загального та часткового між ними сприяє пізнанню учнями специфіки музики, розвитку художньої культури [1,141].

У цьому зв'язку зазначимо те, що вчитель музики повинен знати про задачі, зміст і організацію музичної діяльності, музично-теоретичної діяльності. Він також повинен усвідомлювати дидактичні можливості художньої культури як фактору впливу на музичний розвиток особистості учня.

Методологічними засадами такого підходу є визначення ролі принципу історизму, який забезпечує умови для створення педагогічних ситуацій за допомогою порівняння одночасових культурних феноменів різноманітних образів культури. При цьому великого значення набуває формування філософських знань [8,6].

З'ясування етапів становлення явищ є одним із засобів усвідомлення сутності. На нашу думку, вирішувати ці проблеми у професійній підготовці вчителя музики доцільно за допомогою семантичної моделі, яка зумовлена особливостями формування особистісних смислів [13].

Вона інтегрує елементи лінгвістичної моделі, орієнтованої на тлумачення образно-художнього змісту текстів та психодинамічної моделі [6], яка зумовлена особливостями формування відчуттів, сприймання явищ навколишнього світу, запам'ятовування, згадування, уявлення і думання про них, повідомлення словом (музичним, пластичним) своїх думок іншим людям, переживання, почування, прагнення до здійснення своїх інтересів, намірів, бажань та цілей, "переборювання труднощів на шляху їх досягнення" [6,1].

Невипадково сприймання мистецтва певною мірою залежить від власного художнього відчуття, вміння розуміти прекрасне; безпосереднє сприймання творів мистецтва з осмисленою і всебічною інтерпретацією їх, яка ґрунтується на принципах: історизму, опори на творчий метод митця, аксіологічної функції мистецтва, єдності особистісного, діяльнісного і діалогічного підходу у розкритті педагогічних аспектів художньої культури.

Водночас художньо-педагогічні технології ґрунтуються на включенні персоніфікованих компонентів, які розглядаються у контексті формування того чи іншого складного динамічного показника особистості. Презентація студентських робіт, наробки

викладачів, що виконують дослідницьку роботу у царині формування комунікативних навичок учнівської молоді в організації музично-орієнтованої поліхудожньої діяльності на музичних заняттях та заняттях художньої культури дозволила встановити таке:

1. Розробка та обґрунтування педагогічних технологій визначається змістом структурних компонентів психічного показника особистості, який потребує подальшого розвитку. Наприклад, вивчення праць Б.Ломова дозволило студентам встановити, що:

Інформаційно-комунікативна функція охоплює процес формування, передачі та прийому інформації. Спілкування спрямоване на формування оцінок досягнутих результатів.

Регуляційно-комунікативна функція полягає в регуляції поведінки. Завдяки спілкуванню людина здійснює регуляцію не тільки власної поведінки, а й поведінки інших людей, і реагує на їхні дії.

Афективно-комунікативна функція характеризує емоційну сферу людини, її спонтанні прояви.

Комунікативний аспект спілкування – це обмін між учасниками різною інформацією: знаннями, думками, почуттями тощо. Головним засобом спілкування у цьому разі є мовлення (Г.Андрєєва).

Інтерактивний аспект спілкування – (від лат. inter – поміж) характеризується організацією взаємодії між його суб'єктами. Спілкування у такому випадку може бути кооперацією або ж конкуренцією.

Перцептивний аспект спілкування – (від лат. perceptio – сприймання) характеризує особливості сприймання і взаєморозуміння партнерами один одного.

2. Зміст педагогічних технологій зумовлений особливостями змісту поняття, що вивчається. У нашому випадку під поняттям комунікативні навички ми розуміли автоматизовані свідомі дії, що сприяють швидкому відображенню у свідомості комунікативних ситуацій, визначають успішність сприйняття, розуміння об'єктивного світу й відповідного впливу на нього у процесі комунікації.

Були визначені структурні компоненти комунікативних навичок учнів на уроках художньої культури:

- духовно-орієнтаційний компонент, що передбачає усвідомлення сенсу буття особистості та його відображення в образній формі мистецтв різних народів світу і в реальному житті особистості учня;
- комунікативно-пізнавальний компонент, що зумовлює засвоєння знань щодо художньої культури (мови художніх творів);
- діалогічно-орієнтаційний компонент, що забезпечує формування вмінь усвідомити позицію іншого суб'єкта спілкування на основі синтезу вербальної та невербальної інформації, прояву зацікавленості до позиції особистості;
- розвитку здібності усвідомлювати її внутрішній світ на основі суджень, оволодіння засобами невербального спілкування; дій та вчинків учня; формування вмінь приймати точку зору митця, вчителя та учнів з узгодженням умовною специфікою художньої культури;
- мотиваційно-орієнтований компонент, який передбачає наявність усвідомлення специфіки культури тієї чи іншої країни.

У зв'язку із викладеним можна констатувати, що педагогічні технології можуть включати у взаємодію такі ключові поняття:

- спілкування є здатністю особистості до взаємодії між митцями, вчителем та учнями, у процесі якої реалізується оволодіння знаннями, вміннями розвивати внутрішній світ людини та її індивідуальні особливості. Спілкування є складним і динамічним утворенням особистості, що зумовлено формуванням навичок розуміння інших людей, самого себе;
- складовою поняття “спілкування” є комунікація. Вона конкретизує спілкування на основі змісту певної інформації, що має відображення у знаковій формі. Комунікація вирізняє наявність відправника інформації, що

зумовлює специфічність співтворчості суб'єктів спілкування;

- під поняттям “комунікативні навички” слід розуміти здатність особистості учня до специфічного спілкування (міміка, жести, звук), у нашому випадку – це автоматизований вияв комунікативних якостей, які сприяють успішній інформаційній взаємодії, вирішенню конкретних питань.

3. Організація музично-орієнтованої та поліхудожньої діяльності на заняттях художньої культури потребує включення у педагогічні технології конкретних методів, прийомів та принципів навчання.

Комунікативні навички учнів формуються за допомогою методу діалогу, складовими компонентами якого є прийоми: переговори, дебати, дискусії, суперечки, на шляху яких, залежно від цілей, реалізуються вміння або знаходити істину, або переконати співбесідника у своїй точці зору, або отримати перемогу над партнером. Залежно від цілей спору розрізняють такі різновиди його прийомів: аподістичний, евристичний і софістичний.

Аподістичний прийом має на меті знаходження істини. У пошуках істини не ставиться задача переконати один одного, або підловити. Найважливіше – знайти істину в суперечці.

Евристичний має на меті запевнити будь в чому. Використовуючи евристичний прийом, ініціатор спору чи дискусії повинен не забувати про те, як мало можна взяти логікою, коли опонент не хоче впевнитися.

Для досягнення цілей в такій суперечці необхідно застерегти партнера від непродуманого рішення; викликати бажання стати на чиюсь із сторін, впевненість, що точка зору викличе аналогічні думки та почуття; не треба відразу ж підкреслювати невірність точки зору, з якою учень чи студент зжився, і якщо учень бачить відповідь із якоїсь однієї сторони вірно, зазначимо його правоту і покажемо, що з іншої сторони предмет буде виглядати інакше. Адже художньо-педагогічна цінність полягає в можливості дати на нього різні вірні відповіді, в його багатоплановості і творчій основі.

Роздуми учнівської молоді на уроці художньої культури – це діяльність на основі художнього спілкування із творами мистецтв. Дуже важливі при цьому не тільки зміст сказаного, а й інтонація мови учня. Мовне інтонування тісно пов'язане з проявом психічного стану особистості і дає можливість почути багато цікавого. Уже в самій емоційній забарвленості мови – радість, захоплення, байдужість, роздратування – висловлюють відношення партнерів спілкування до творів мистецтва. Дуже важливо спостерігати за розвитком образності й інтонаційної виразності мови учня на уроках художньої культури. Це – одне із вагомих джерел пізнання творчої діяльності учнівської молоді.

Софістична суперечка. Цей прийом має на меті перемогти, знищити. Мета в даному випадку передбачає вибір засобів її досягнення.

Викладений вище дослідницький екскурс методів та прийомів навчання дозволив нам визначити два види принципів класифікацій методів навчання:

1. Стратегічні принципи навчання, які передбачають виокремлення мети навчання:
  - передача готових знань, добування знань дослідницьким шляхом;
  - добування знань у процесі співтворчості.
2. Операційний принцип, що дозволяє співвідносити різноманітні способи діяльності у досягнення поставленої мети.

Тобто, поставленої мети можна досягти за допомогою прийомів репродуктивного, продуктивного, варіативного, креативно-творчого підходу до вирішення творчих завдань.

На нашу думку, доцільно класифікувати методи навчання за ознакою узагальнення стилів сучасної художньої культури, що забезпечують етап організації ситуацій художньої комунікації.

У цьому зв'язку доцільно за допомогою пізнання, згадування, включення механізмів архетипних базисних форм, що складають сутність первинних психо-синкретичних утворень, забезпечувати синтез формування комунікативних

навичок, результатом чого є створення певного моторно-пластичного і просторового образу.

Наприклад, саме цей компонент має відбиток у культурі древніх арабів. Він складає підґрунтя для формування сучасних культурних понять, які формуються на основі простих і древніх уявлень.

Таким чином, можна визначити методи навчання за ознакою первинних архетипних базисних форм, що складають зміст педагогічних технологій на основі матриць (первинних геометричних уявлень). Вони запрограмовані в генетичній пам'яті людини і мають потенціал переутворення в сучасні узагальнені образи.

Усвідомлення цього компонента сприяє впровадженню прийому метафоричного стрибка, що передбачає взаємодію одного виду мистецтва із іншим, хоча первинні закони щодо формування художнього образу мають однакові інтегративні механізми.

Звісно, кожна людина має сприймати художній образ індивідуально, прийом метафоричного стрибка дозволяє провести паралель між методами, що забезпечують дослідницьку діяльність, та афективно-комунікативним спілкуванням, коли враховується досвід взаємодії, емоційно-цілісне ставлення до художнього твору як учнів, так і вчителя. При цьому ми враховували роль діалогічного методу спілкування, що ґрунтується на аподістичному, евристичному та софістичному прийомах.

Вище викладене дає змогу зробити такі **висновки**. Зміст педагогічних технологій у контексті професійної підготовки вчителя наповнюється за допомогою:

- способів діяльності, які реалізуються завдяки установці на пошук поставленої мети;
- способів діяльності, що передбачають доведення поставленого завдання з урахуванням доцільності відмови від лише логічних методів та впровадження прийомів, протилежних логіці, які передбачають організацію протиріч, поза якими неможливе створення нових продуктів творчості у комунікативному спілкуванні;

- способів діяльності за ознакою відмови від стандартного прийому постановки задач у формуванні комунікативних навичок засобом “відпротилежного”.

Подальша перспектива наповнення змісту педагогічних технологій може реалізовуватися за допомогою встановлення взаємодії ключових понять у процесі налагоджування зв'язків між формуванням динамічних показників та змістом структурних компонентів усього процесу організації музично орієнтованої художньої діяльності.

Література

1. Абдуллин Д.Б., Николаева Е.В. Музыкально-педагогические технологии учителя музыки: Учебное пособие. – М.: Прометей, 2005. – 232 с.
2. Башарин В.Ф. Педагогическая технология: что это такое // Специалист. – 1993. – №9. – С. 25-27.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
4. Боголюбов В.И. Педагогическая технология: эволюция понятия // Сов. педагогика. – 1991. – №9. – С. 123-128.
5. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 316 с.
6. Глива Є. Принципи психотерапії і гіпнотерапії. – Сідней: “Лев”. – 344с.
7. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук. -метод. посібник. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
8. История европейской культуры: Учебное пособие / Авт. сост. А.В.Пустовит. – К.: МАУП, 2002. – 344 с.
9. Кларин А.М. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта. – М.: Знание, 1989. – 80 с.
10. Кондрашова Л. Педагогічні знання в змісті педагогічної підготовки майбутніх учителів // Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць/ Гол. редактор – доктор педагогічних наук, професор Буряк В.К. – Кривий Ріг. КДПУ, 2006. – Вип..14. – С. 12-28.
11. Леценко М.П. Щастя дитини – єдине дійсне щастя на землі:

До проблеми педагогічної майстерності: Навчально-методичний посібник. – К.: АСМІ, 2003. – Ч. 1. – 304 с.

12. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.; за ред. І.А.Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.
13. Рейзенкінд Т.Й. Шляхи впровадження досвіду авторських шкіл у професійну підготовку вчителя музики // Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць. – Кривий Ріг. КДПУ, 2005. – Вип..11. – С.131-154.
14. Сисоєва С.О. Проблема підготовки вчителя до впровадження особистісно-орієнтованих педагогічних технологій / Наукові праці: Збірник. – Миколаїв: Вид-во МФ НАУКМА, 2001. – Т. 13: Педагогіка. – С. 26-31.